

גדרים בעדות ראית הלבנה

אבי רזניקוב

אומרת התורה "החודש הזה לכם ראש חודשים..."¹ מפסוק זה דורשת הגמ' מספר דרשות.

תנא דבי ר' ישמעאל חידוש ראש חודש היה קשה לו למשה עד שהראה לו הקב"ה באצבע שנאמר החודש הזה². - אומר רש"י - על התורה נתקשה משה על מולד הלבנה באיזו שיעור תראה ותהיה ראויה לקדש והראה לו באצבע את הלבנה ברקיע ואמר לו כזה ראה וקדש³.

הגמ' בראש השנה⁴ לומדת מהמלה לכם - קבלת עדות החדש, וקדוש החודש מסורה לשכמותכם (משה ואהרון) כלומר לב"ד, ואמנם משה ואהרון הם רק שנים אך נוקטים בסברת הגמ' שאין ב"ד שקול וממילא מגיעים לשלושה.

לכאורה לא מפורש בתורה שצריך שני עדים שיראו את הלבנה כמו שמצינו בשאר עדויות - "עפ"י שנים עדים יקום דבר". דרך הלימוד עפ"י הגמרא ראש השנה כ'. "החדש הזה לכם ראש חודשים" - כזה ראה וקדש. רש"י - כיוון שתראה קדש בו ביום.

הפסוק אומר "החדש הזה לכם" - א"כ שצריך ב"ד אנו יודעים במפורש מהמלה לכם - שכמותכם, ואיך מצינו בכל בתי-דינים שדברים מתבררים עפ"י שני עדים וא"כ כך גם פה.

ומתעוררת שאלה האם גדרי עדים אלו הנזכרים בעדות החודש הם כיתר גדרי עדים שמצינו בתורה - לענין הזמתן, קרוב או פסול, וכו', או לא.

לשם כך אנסה לעבור על מספר נקודות הקשורות בקידוש החודש בהשוואה לשאר עדויות.

הגמ' במסכת סנהדרין⁵ מביאה ברייתא בענין קבלת עדות האם צריכים שני העדים לומר דבריהם כאחד (תוך כדי דיבור וכדו'), או אפילו יבוא האחד היום והשני למחרת הם מצטרפים לאותה עדות. בברייתא זו מובאת מחלוקת בין ר' נתן לחכמים. ר' נתן סובר אפילו בזה אחר זה מצטרפים, וחכמים סוברים עדותן עדות רק כששניהם מעידים כאחד.

הגמ' בראש השנה⁶ מביאה משנה - כיצד בודקין את העדים וממהלך משנה זו משמע שבזה אחר זה מקבלין עדותם משנה זו היא סתם משנה, וכן המשנה בסנהדרין היא סתם משנה שתיהן מדברות באותם ענינים כיצד בודקין את העדים וכו' (הערה: הגמ' בראש השנה מדברת בעדי קידוש החדש) ועל המשנה במסכת ראש השנה הגמ' אינה מביאה כלל מחלוקת משמע מאותה משנה שבזה אחר זה מקבלין עדותן כדברי ר' נתן וללא עוררין.

מקשה הסורי אבן⁷ - מדוע במסכת ראש השנה נסתמים הדברים כר' נתן ואילו בסנהדרין מובאת מחלוקת, מביא השאגת אריה סברה שלכאורה המשנה בראש השנה יכולה לצאת גם לדברי חכמים, מתו חכמים אמרו דבריהם שאין מצטרפין בזה אחר זה, במקרה שעד אחד יש בכוחו לפעול שהרי בממונות עד אחד מחייב שבועה, אבל בקידוש החדש שאין מציאות של עד אחד שיהיה תקף א"כ שם גם חכמים יסבור שמצטרף, בזה אחר זה.

דוחה הטורי אבן סברה זו ואומר יש פסוק "אם לא יגיד ונשא עווננו" פסוק זה נדרש שמקישים הגדה לראיה, מה ראייה כאחד אף הגדה כאחד א"כ פסוק מפורש שבזה אחר זה אינו מתקבל.

סברה נוספת לדחיה אומר הטורי אבן נראה יותר לומר ההיפך במקום שעד אחד מעיד לשבועה, לכן יצטרפו אותם גם בזה אחר זה, אבל בעדויות שעד אחד אינו פועל כלום ודאי שאין מצרפין אותם וצריך הגדה בבת אחת.

א"כ נשאר קשה מדוע בראש השנה לא הוזכרה המחלוקת ובה דברי חכמים מסיק הטורי אבן שבסתמא הגמ' בראש השנה פסקה כר' נתן.

בהמשך אנסה להעמיד משנה זו בראש השנה שאכן יכולה להתיישב גם לדברי חכמים.

נקודה נוספת בעדויות:

הגמ' במסכת מכות⁸ בענין עדות מיוחדת (אחד ראה מחלון זה ואחד מחלון אחר האם מצטרפין) אמר ר' נחמן עדות מיוחדת כשירה בד"מ דכתיב לא יומת עפ"י עד אחד, בד"נ הוא דאין כשירה הא בד"מ כשירה.

בבית יוסף⁹ ומובא במנחת חינוך¹⁰ נזכרו שתי דיעות בפירוש המובאה הנזכרת לעיל "הא בד"מ כשירה", (א) ממעטין רק נפשות מעדות מיוחדת שאין מצטרפין העדים ובשאר עדויות מצטרפין וזה חומר בנפשות מצד "והצילו", או מצד הקולא בממונות ולכן מצטרפין בממונות. (ב) דיעה נוספת שרק בממונות מצטרפין מאחר

ובממונות עד אחד טוב לשבועה, ובשאר עדויות בין בעדות נפשות בין עדויות אחרות, אין מצטרפין.

האור שמח¹¹ - מביא חילוק בין נפשות לממונות, מדוע בממונות מצטרפין העדים ובנפשות לא, בממונות החיוב קיים מרגע ההלוואה עוד לפני הגעת הבעלי דינים לב"ד ולכן אפשר לצרפם, אבל בנפשות שהפסיקה נעשית עפ"י שני העדים לא ניתן לצרפם שהרי לא ראו ביחד.

לכאורה נראה לומר שגם בקידוש החדש יהיה הדין שלא יצטרפו שהרי רק בממונות מצטרפים כפי הדיעה השניה שנזכרה מהבית יוסף והמנחת חינוך לא מצינו בעדות החדש שצריכה להיות ראייה כאחד.

יותר מכך, הגמ' בראש השנה¹² אבא ואביך שבאים להעיד, באים לב"ד לא ע"מ שהם שניהם יעידו שהרי הם קרובים אלא שמא יצטרף אחד עמהם ובודאי האחר שמצטרף עם אחד מהקרובים לא ראה אתם ביחד.

נקודה נוספת בסוגיה:

מצינו תוספות ישנים בכריתות¹³ - ד"ה לא נתכוונתי להעיד מכאן אמר רבי וכן דן הלכה למעשה דעדים ששמעו הדבר מפי בעלי המעשה אך לא נתכוונו להעיד ולא הובאו לשם לשום עדות אין בעדותן כלום אם באים אחר זמן להעיד בפני ב"ד.

הגמ' בראש השנה¹⁴ אומרת עדים שאמרו ראינוהו ולא ראינוהו ... ראינוהו ולא מדעתינו ואח"כ ראינוהו מדעתנו אין מקבלים

אותם מאי טעמא דלמא נראה להם ככוביתא בעיבא. וכן מביא הרמב"ם¹⁵ שמא נתקשרו העבים ונראה להם כלבנה.

מקשה הסורי-אבן¹⁶ מדוע הגמ' עונה דלמא נתקשרו עבים, היתה עונה אינם יכולים להעיד מאחר ולא התכוונו בתחילה להעיד.

שו"ת חתם סופר¹⁷ החת"ם סופר מחלק בתוס' ישנים בכריתות בין עדות שמעידים מיד לבין עדות שמעידים לאחר זמן בעדות שמעידים מיד לא צריכים כוונה, בעוד עדות שמעידים לאחר זמן צריך כוונה שמא ישכחו.

אבל עדין קשה מדוע לא כותבת הגמ' מאחר ולא התכוונו אין מעידים, מדוע מובא טעם התקשרות העבים לסיבת אי יכולת העדה.

נקודה נוספת:

דין הוא בכל עדויות "עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה" ל כאורה מדוע אומרת המשנה בראש השנה¹⁸ אבא ובן הולכים להעיד שמא יצטרף אחר עם אחד מהם והן מביא הרמב"ם¹⁹, הרי "עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה", נפסל האחד ממילא נפסל גם השני.

יש מחלוקת בראשונים אם עדות שבטלה מקצתה זה מרגע שהגיעו לב"ד, או מזמן שהעידו, כמשנה קשה לדייק שכבר העידו, אבל לסברת האומר שבעצם הביאה לב"ד מתחילים לחול גדרי "עדות שבטלה

מקצתה בטלה כולה" א"כ איך מצטרפין פה אם האב או הבן עד נוסף הרי שניהם כבר פסולים בעצם הבאה לב"ד.

ולפי רש"י,²⁰ "אם יפסל כשיבדקנו" - זאת אומרת אחרי העדה שכבר העיד ממש ולא רק בביאה לב"ד, ולכאורה איך יכולים להצטרף הרי "עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה".

נקודה נוספת:

בדין הזמה אומר הרמב"ם²¹ "דין תורה אין מדקדין בעדות החדש", שאפילו קידשו את החדש ונמצאו זוממין בעדות זו הרי זה מקודש, אם נשווה לגדרי הזמה כאשר זמם ולא כאשר עשה הגדרים פועלים לאחר ההוצאה לפועל, במיתה שא"א להחזיר את הדין אין הורגים את העדים אם הנידון נהרג כבר, אבל בדברים שיכולים לחזור כגון ממונות, מוציאים מזה ונותנים לזה ופה מדוע לא מחזירים אחרי ההזמה ומשאירים את החדש כמות שהוא?

נקודה נוספת לעיון:

יש סוגיה בראש השנה²² בענין מאימינן על העדים שנתקלקלה עדותן ומביא הרמב"ם²³ מאימינן על העדים שנתקלקלה עדותן ומכשירין העדות - כלומר עדות שבידוע שהיא מקולקלת שקרית אתה כופה עליהם להעיד ולקבלה. וכן דין נוסף עדים שבאים להזים את עדי עדות החדש מאימינן עליהם שלא יזימו כדי שיתקדש החדש, לכאורה איך מעכבים עדים שבאים ורואים להזים, ואיך מקבלים עדות שבידוע שהיא שקרית ...

מכל הנזכר לעיל יש כורח להסביר שגדרי עדות החדש אינם בגדרי שאר עדויות שהרי מצינו דינים שהם קיימי. בשאר עדויות, אלא הגדר של עדות זו היא מצווה, **בירור הדברים**.

ואנסי להוכיח דברי:

הגמ' ראש השנה²⁴ מדבר בענין לקדש את החדש בלילה אומרת הגמ' אסור ולומדת זאת מהפסוק: "כי חק לישראל משפט לאלוקי יעקב" - מה משפט בשאר דינים ביום אף קידוש החדש ביום. ובענין לא "תהא שמיעה גדולה מראיה" - כלומר הב"ד עצמם ראו, ודאי שיוכלו על סמך עדותם גם לקדש.

אומר רש"י ד"ה "ואמאי" - יעמדו שניים ויעידו הלוא ראוהו כולם יקדשוהו בראיתם דלא תהא שמיעה ששומעים מפי עדים גדולה מראיתם דהא גבי עדות החדש לא כתיב עדות אלא כזה ראה וקדש.

לכאורה מפורש מרש"י שזו אינה מגדרי עדות המוכרת לנו אמנם התוס'²⁵ מקשה על רש"י ואומר בחינם דחק שבאמת גם בשאר עדויות "לא תהא שמיעה ששומעין גדולה מראיה" ולכאורה דוחה את סברת רש"י שזו אינה עדות יתכן לומר שזו עדות אלא שלמעשה לא עושה כלום אלא מה יש כאן בירור מצד הב"ד, וכיצד מבררים דברים בב"ד עפ"י שניים עדים.

הפני יהושע²⁶ מרחיק לכת ואומר שיתכן ועד אחד יהיה כשר, שהרי מקידוש החדש נובעות השלכות של איסורים חילול מועדים וכו', והרי באיסורין נוקטים אנו בכלל "עד אחד נאמן באיסורים" ויעידו עפ"י עד אחד שהרי לא מצינו צורך מפורש בתורה בקידוש החדש לשני עדים.

וכן מביא הפנ"י²⁷ שהב"ד על סמך חשבונם הם יכולים הם לקדש ומצווה מן המובחר לקדש עפ"י עדים.

יש מחלוקת לגבי זמנינו בין הרמב"ם²⁸ לרמב"ן²⁹ מאיזה גדר בימינו מחשבים החודשים ללא ראיה לדעת הרמב"ן הלל הקטן הב"ד האחרון הגדול שבארץ ישראל תיקון חשבון לכל הדורות עד ביאת המשיח.

א"כ משמע מפורש מדבריו שאין צורך בראיה, ואפשר לתקן החודשים גם שלא על סמך ראיה, אלא על סמך חשבון בלבד.

הרמב"ם - כותב שזמנינו זו הלכה למשה מסיני שלא צריך ראיה א"כ בזמן שהיה ב"ד היה זה דין תורה שצריך ראיה, אבל העמדה זו סותרת דינים רבים שמצינו ברמב"ם לפיהם גדרי עדות זו אינם כגדרי שאר עדויות כנזכר לעיל.

יתכן להסביר קושי זה ברמב"ם שאז כשהיה ב"ד היה מצווה ועדיפות מוחלטת שכן יעשו הדברים עפ"י עדים "ההלכה למשה מסיני" - שמוזכרת ברמב"ם לגבי זמנינו הורידה שבזמנינו אין גדר של מצווה בראיה.

א"כ מתיישבות קושיותינו ונזכירם כסדר בכמה מילים!

(א) מדוע לא הובאה המחלוקת בראש השנה בין ר' נתן לחכמים. הסיבה ראש השנה אלו גדרי עדות החדש השונה משאר עדויות ולכן לא שייך שם ללמוד "אם לא יגיד ונשא עווננו" - להקיש ראיה להגדה, שהרי לא שייך שם כלל ראיה ולכן ניתן להסביר ששם גם

חכמים יסברו כר' נתן שמקבלים העדים בזה אחר זה.

ב) לגבי שאלת ההצטרפות איך מצרפים אבא או בן אם אחר הרי לא ראו ביחד אלא מאחר וזו אינה גדר עדות אלא מצווה, הדבר אפשרי.

ג) לגבי השאלה מצד הכוונה מדוע לא ענתה הגמ' בדף כ"ד שלא התכוונו במקום תשובת הגמ' שנתקשרו עבים, אלא /זו אינה עדות ולכן לא שייך לענות שלא התכוונו.

ד) בענין עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה איך מצרפין האבא והבן אם אחר פה מותר שגדר זה אינו קיים בעדות החדש.

ה) בענין הזמה אם הזימו העדים לא מחזירים חזרה גם פה הסיבה מאחר ואין לו גדרי עדות רגילים לא שייכת הזמה.

ו) וכנ"ל לגבי מאימינן על העדים שנתקלקלה עדותן, ומאימינן על עדים שרוצים להזים והסיבה שזו אינה מגדרי עדות.
- כל הנצרך בקידוש החדש הוא **בירור בלבד בגדר מצווה**.

"הצפנת פענח"³⁰ מביא במפורש שעדות החדש אינה עדות רגילה שמצינו והוא מוסיף שבעצם הראיה היא ראיה דמיונית, יתכן להסביר דבריו אלו בשני אופנים:

א) דמיונית שהרי מה שנראה לנו הוא החזר אור של החמה ולא אור הלבנה עצמה.

ב) יתכן להסביר שקשה לראות בדיוק איפה ההתחלה של החידוש ההבדלים קטנים מאוד בין יום ליום.

ולכן אמר שהראה הקב"ה למשה במראה נבואה, כי קשה בהבטה רגילה לדייק בראיה.

לסיכום: אין גדרים עדות החדש כשאר עדויות, זו מצוה, בירור הדברים, או שזו עדות אבל גדריה אינם כמוכרים לנו בשאר עדויות.

משפט מפתח לסיכום הסוגיה: הם דברי רש"י שהוזכרו לעיל "דהא גבי עדות החדש לא כתיב עדות אלא כזה ראה וקדש".

שנזכה במהרה לגאולה השלימה ולמצוות הראיה משני הסוגים ראית החדש - ושלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך

- (1) שמות י"ב ב'.
- (2) הגמ' מנחות כ"ט.
- (3) רש"י שמות י"ב ב'.
- (4) ראש השנה כ"ב.
- (5) סנהדרין דף ל'.
- (6) ראש השנה כ"ג.
- (7) טורי אבן ראש השנה כ"ג.
- (8) מכות דף ו'.
- (9) הב"י על הטור סימן ל'.
- (10) מנחת חינוך מצוות קה"ח אות ג' ד"ה אות ג' ד"ה "נסתפקתי"
- (11) אור שמח על הלכות עדות פ"ד.
- (12) ראש השנה כ"ב.
- (13) כריתות דף י"ב.
- (14) ראש השנה כ"ד.
- (15) רמב"ם הלכות קה"ח פרק ב' ה"ו.
- (16) טורי אבן ראה"ש כ"ד.
- (17) שו"ת חתם סופר אע"ה סימן ק.
- (18) ראש השנה כ"ב.
- (19) רמב"ם קה"ח פרק ב' ה"א.
- (20) רש"י במקום על המשנה כ"ב.
- (21) רמב"ם קה"ח פרק ב' ה"ב.
- (22) ראש השנה דף כ'.
- (23) רמב"ם קה"ח פרק ג' הי"ט.
- (24) ראש השנה כ"ה.
- (25) תוס' במקום כ"ה.
- (26) הפני יהושע ראש השנה דף כ"ב.
- (27) פנ"י ראש השנה דף ל"ט, סוגית אדר הסמוך.
- (28) רמב"ם קה"ח פרק ג'.
- (29) רמב"ן מצוות קה"ח קנ"ג.
- (30) צפנת פענח על הרמב"ם הלכות קה"ח פרק א' הלכה א'.